

Л. В. Пасічник

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарної освіти
Комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія
неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради»

А. О. Пісковенко

старший викладач кафедри загальної та спеціальної педагогіки
Комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія
неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради»

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ УЧНІВСЬКОГО КОЛЕКТИВУ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини з урахуванням її талантів, здібностей, компетентностей та індивідуальних особливостей. У сучасних умовах реформування української освіти, в рамках концепції Нової української школи (НУШ), особливої актуальності набуває питання формування дитячого колективу. У статті досліджується роль дитячого колективу як ключового елемента виховання і соціалізації учнів початкової школи. Звертається увага на те, що колектив є не лише засобом взаємодії дітей, а й середовищем, де формується їхній характер, закладаються основи відповідальності, толерантності та співпраці. Разом з тим розглядаються й ризики, пов'язані з можливим пригніченням індивідуальності у колективі.

Автори аналізують різні наукові підходи до ролі колективу в розвитку особистості дитини, акцентуючи увагу на необхідності дотримання балансу між колективними цілями та індивідуальними потребами учнів. У статті висвітлюються педагогічні умови, які сприяють формуванню дитячого колективу в НУШ. До них відносяться створення позитивного морально-психологічного клімату, організація спільної діяльності учнів, розвиток індивідуальної відповідальності, а також тісна співпраця з батьками. Наголошується, що ефективність цих умов залежить від професіоналізму вчителя, який виконує роль фасилітатора соціальних взаємодій та управлінця педагогічним процесом.

Розкривається роль учителя в створенні сприятливого середовища для соціалізації та саморозвитку дітей. Педагог виступає як організатор і натхненник, який допомагає учням будувати взаємовідносини, розвивати емоційний інтелект, навчатися вирішувати конфлікти та співпрацювати. Особливу увагу приділено стратегічному плануванню: збору інформації про взаємодію дітей у колективі, визначенню завдань для розвитку колективу, контролю за їх виконанням і корекції дій у разі необхідності.

Автори пропонують низку практичних рекомендацій для активної участі дітей у колективній діяльності. Зокрема, розроблені педагогічні стратегії спрямовані на формування соціальних навичок через спільну роботу в групах, розвиток емоційної компетентності учнів, а також організацію позакласних заходів, що сприяють згуртованості. Робота з колективом у НУШ розглядається як складний, але надзвичайно важливий процес, що вимагає постійної уваги з боку педагогів та батьків. Висновки статті підкреслюють важливість інтеграції зусиль усіх учасників освітнього процесу задля створення гармонійного середовища для розвитку кожної дитини.

Ключові слова: колектив, учні, виховання, Нова українська школа, педагогічні умови, розвиток особистості, соціалізація.

Постановка проблеми. Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості [3]. Існують різні думки щодо ролі формування особистості в колективі. Більшість науковців притримуються думки, що успіх у саморозвитку та навчанні можливий лише в колективі. Тому для кожного вчителя Нової української школи важливо формувати учнівські колективи, як сприятливе середовище для формування характеру кожного учня початкової школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження І. Беха [1], та В. Кременя [6], глибоко розкривають проблематику духовного становлення особистості та розвитку її особистісних якостей у процесі спільної колективної діяльності. І. Бех і В. Кремень акцентують увагу на тому, що духовне становлення особистості пов'язане з її моральними, етичними та ціннісними орієнтирами. Вони стверджують, що саме через колективну діяльність людина вчиться розрізняти добро і зло, розвиває почуття відповідальності та співчуття. Важливим елементом духовного розвитку є виховання почуття відповідальності перед

спільнотою, що мотивує людину до самовдосконалення і пошуку вищих життєвих цілей. В умовах колективної діяльності особистість вчиться комунікувати, взаємодіяти з іншими людьми та долати конфлікти, що сприяє розвитку таких якостей, як емпатія, толерантність, уміння співпрацювати і брати на себе відповідальність.

Колективне середовище стимулює людину не тільки до самореалізації, але й до колективної відповідальності за спільний результат, що сприяє розвитку таких рис, як альтруїзм, лідерство та здатність до компромісів.

І. Бех і В. Кремень наголошують на важливості виховання в процесі духовного та особистісного розвитку. Виховання, на їхню думку, повинно бути спрямоване на формування гуманістичних ідеалів, моральних норм і цінностей, які служать основою для розвитку зрілої особистості. Спільна діяльність у колективі, особливо в умовах освітнього середовища, є важливим інструментом для виховання особистісних якостей, адже вона сприяє формуванню активної громадянської позиції та готовності до співіснування в суспільстві.

Таким чином, дослідження І. Бека та В. Кременя підкреслюють, що саме в умовах спільної колективної діяльності відбувається найбільш ефективно духовне становлення та особистісний розвиток індивіда, оскільки це середовище стимулює людину до інтеграції соціальних цінностей і норм.

У своїх дослідженнях В. Гриб, Н. Калініченко, С. Карпенчук, В. Сухомлинський зосереджуються на провідних ідеях методики виховання учнівського колективу та ролі педагога у формуванні особистості школяра. В. Гриб підкреслює важливість колективної діяльності для формування активної життєвої позиції школярів. Він вважає, що колектив є важливим середовищем для соціалізації, де учні вчаться співпраці та відповідальності [2]. Н. Калініченко розглядає роль педагога як організатора виховного процесу в учнівському колективі. Вона наголошує на необхідності створення умов для розвитку ініціативності та самостійності учнів через залучення до колективної роботи [4, с. 24].

С. Карпенчук акцентує увагу на морально-етичному вихованні в колективі, яке має на меті формування особистісних якостей, таких як відповідальність, доброта та справедливість. Педагог має сприяти вихованню цих якостей через приклад і постійну підтримку учнів [5, с. 85].

В. Сухомлинський підкреслює, що виховання в колективі сприяє всебічному розвитку особистості школяра. Він наголошує на тому, що педагог повинен бути духовним лідером колективу, який допомагає дітям усвідомити свою роль у суспільстві, виховує гуманістичні цінності та сприяє розвитку моральної культури [10, с. 55–59].

Загалом, усі дослідники відзначають, що колективна діяльність і взаємодія з педагогом

є ключовими елементами у формуванні особистості школяра.

Мета статті. Формування дитячого колективу в школі є однією з ключових складових ефективного освітнього процесу. Сучасна освітня парадигма акцентує увагу на важливості соціальної взаємодії, комунікації та колективного навчання. Актуальність цієї теми обумовлена забезпеченням створення сприятливого освітнього середовища для розвитку учнів як особистостей і членів суспільства. Метою даної статті є визначення педагогічних умов розвитку учнівського колективу в умовах сучасної школи та розробка рекомендацій вчителям щодо оптимізації цього процесу.

Для досягнення поставленої мети необхідно відзначити кілька ключових аспектів. По-перше, важливо з'ясувати, які фактори впливають на процес утворення колективу в класі, зокрема соціальні та педагогічні. По-друге, необхідно проаналізувати роль учителя в керуванні цим процесом, хоча педагог не забезпечує лише навчання, але й виступає фасилітатором соціальних взаємодій між учнями. У контексті цього розгляду важливо забезпечити підходи до стимулювання співпраці, розвитку емоційного інтелекту та навичок вирішення конфліктів.

Не менш важливим аспектом є створення умов для рівноправної та конструктивної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу. Педагогічні стратегії, спрямовані на активне залучення всіх учнів до спільних проєктів, обговорення та інші форми колективної діяльності, мають стати невід'ємною частиною освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Поняття «дитячий колектив» є центральним у педагогічній науці і в рамках формування групи учнів, які взаємодіють між собою у спільній діяльності. Відомі педагоги, такі як А. Макаренко і В. Сухомлинський, підкреслювали, що колектив – це не просто сукупність індивідів, а інтеграційна одиниця, що має свою структуру, цінності та традиції. А. Макаренко підкреслював, що колектив є інструментом виховання, за допомогою якого можна впливати на кожного учня, розвивати в ньому почуття відповідальності, колективізму та дисципліни. Він вважав, що через правильну організацію спільної діяльності та чітке керівництво можна сформувані у дітей соціально корисні якості, зокрема, здатність до саморегуляції, повагу до правил і норм колективу. Важливим аспектом його підходу було те, що колектив виховує не тільки через примус або контроль, але й через позитивний приклад, довіру та стимулювання взаємодопомоги між його вихованцями.

В. Сухомлинський, у своїх працях, розглядав колектив як простір для розвитку людяності та моральності, де кожен учень не тільки вчиться жити серед людей, але й розвиває внутрішню цінність:

доброту, чуйність, емпатію. Він наголошував на тому, що колектив повинен бути середовищем, де панують моральні ідеали та взаємопідтримка, де особистість кожного учня розвивається на основі його унікальних якостей та індивідуальності. На думку В. Сухомлинського, важливо, щоб сприяли колективному духовному зростанню дітей, формуючи в них здатність до співпереживання, взаємоповаги та любові до ближнього. В. Сухомлинський, не заперечуючи важливої ролі колективу, все ж наголошував, що це лише один із можливих засобів виховного впливу на особистість, хоча і надзвичайно сильний, через що його слід використовувати дуже обережно, у той же час застерігав від абсолютизації його значення: «Наївна віра в якусь фантастичну силу колективу часто приводить учителів до розчарування» [11, с. 200].

Колективом може називатися така група людей (дітей), об'єднаних добровільно, яка ставить перед собою суспільно значущі цілі, організовує і здійснює спільну діяльність, спрямовану на досягнення поставлених цілей, характеризується стосунками взаємної підтримки і відповідальності [9, с. 394]. З даного визначення можемо виділити основні ознаки колективу:

– добровільність – колектив складається з осіб, які об'єднані добровільно, тобто учасники обирають бути частиною колективу за власним бажанням, а не під примусом. Добровільність забезпечує високий рівень мотивації, ініціативності та особистої відповідальності за спільні дії;

– суспільно значущі цілі – колектив має конкретну мету або декілька цілей, які мають важливе значення не тільки для самих учасників, але й для суспільства в цілому. У випадку дитячого або учнівського колективу такими цілями можуть бути розвиток навичок співпраці, соціалізація, навчальні досягнення, участь у громадських ініціативах тощо, що надає діяльності колективу особливого сенсу і сприяє формуванню відповідальної громадянської позиції;

– організація та забезпечення спільної діяльності – колектив не просто об'єднується навколо цілі, але й організує спільну діяльність, що передбачає наявність певних правил, розподіл ролей, спільне планування та координацію дій. У дитячих колективах цей процес важливий для формування комунікативних та організаційних навичок;

– взаємна підтримка та відповідальність – учасники не просто виконують свої індивідуальні завдання, але й активно підтримують одне одного, допомагають у досягненні загальних цілей. Відповідальність кожного перед іншими членами колективу сприяє зміцненню взаємодії, створенню довіри та співпраці також вона формує почуття колективізму та згуртованості.

Отже, визначення підкреслює важливі елементи колективу: добровільність, суспільно зна-

чущі цілі, організацію діяльності та стосунки взаємної підтримки і відповідальності, що робить колектив не просто групою людей, а складною соціальною системою, де кожен учасник відіграє важливу роль у досягненні спільних цілей.

А. Кузьмінський, зазначає, що на успішність розвитку і становлення колективу впливає ряд соціально-педагогічних факторів [7, с. 230]:

1. Глибоке знання вихователями наукових психолого-педагогічних основ теорії і практики формування та розвитку колективу.

2. Забезпечення наступності і єдності дій педагогів у роботі з колективом.

3. Володіння технікою створення перспективних ліній.

4. Забезпечення педагогічно доцільної роботи з активом і органами самоврядування.

5. Наявність соціально-педагогічних умов для ефективної діяльності членів колективу.

6. Наявність традицій в життєдіяльності колективу.

7. Дотримання належного стилю і тону в колективі.

А. Кузьмінський виділяє ключові соціально-педагогічні фактори, які впливають на успішний розвиток та становлення колективу. Зазначені фактори підкреслюють важливість комплексного підходу до управління колективом, який базується на глибоких знаннях психолого-педагогічних основ. Основною умовою є забезпечення наступності та єдності в роботі педагогів, що дозволяє створювати стабільну структуру колективу. Важливо також володіти технікою створення перспективних ліній розвитку та приділяти увагу активній роботі з учнівським самоврядуванням. Соціально-педагогічні умови, традиції, стиль і тон взаємодії в колективі є фундаментальними для ефективної діяльності членів колективу. Тому важливим завданням педагогів є створення сприятливого середовища, яке сприяє розвитку колективу на всіх рівнях його функціонування.

Формування педагогічних умов розвитку колективу в контексті Нової української школи вимагає системного підходу до управління учнівським колективом.

Управляти учнівським колективом – означає використати колектив як інструмент виховання для розвитку індивідуальності кожного учня. Управління учнівським колективом здійснюється за допомогою трьох взаємопов'язаних функцій педагога: 1) збору й аналізу інформації про учнівський колектив і школярів, які до нього входять; 2) планування й організації адекватних станів колективу впливів, метою яких є його удосконалення й оптимальний вплив на особистість; 3) контролю і корекції, спрямованих на вищий рівень розвитку колективу і кожного учня [7, с. 485]. Отже, зазначені функції управління без-

посередньо впливають на педагогічні умови формування дитячого колективу для вчителя Нової української школи (НУШ). Вчитель, здійснюючи збір інформації, аналізує потреби та особливості учнів, що є основою для створення умов, у яких кожен учень відчуває свою важливість та належність до колективу. Планування та організація спільних заходів і проєктів допомагає розвивати відповідальність, ініціативність та взаємодію між учнями, що є важливими складовими формування згуртованого колективу. Контроль і корекція спрямовані на постійне вдосконалення колективних відносин, забезпечуючи оптимальні умови для розвитку кожного учня в межах сучасного освітнього середовища НУШ.

Таким чином, педагогічні умови формування дитячого колективу для вчителя НУШ стають системним інструментом, який дозволяє створювати сприятливе середовище для розвитку як колективу, так і кожної особистості окремо.

Умови – це сукупність обставин, факторів та засобів, які створюють необхідне середовище для досягнення певної мети. У педагогічному процесі умови відіграють ключову роль, оскільки саме вони визначають можливості для ефективної реалізації навчальних та виховних завдань. Важливою частиною педагогічних умов є як зовнішні фактори (матеріально-технічне забезпечення, шкільне середовище, фізичний простір), так і внутрішні (методи роботи вчителя, психологічний клімат, соціальні взаємини в класі).

Формування дитячого колективу є одним із важливих аспектів сучасного освітнього процесу, зокрема в контексті Нової української школи (НУШ). Виховання в колективі не тільки сприяє соціалізації учнів, але й забезпечує розвиток їхньої особистості, відповідальності, ініціативності та толерантності. Учні в колективі мають змогу вчитися взаємодії, співпраці, вирішенню конфліктів і реалізації своїх ідей у командній роботі.

Для досягнення успішного формування дитячого колективу, вчителю необхідно врахувати низку педагогічних умов, які сприятимуть активній участі дітей у колективному житті та розвитку позитивного середовища для навчання і виховання, а саме:

1. Створення позитивного морально-психологічного клімату. Психологічний клімат у класі є визначальним фактором, що впливає на процес формування колективу. Важливо, щоб учитель діяв як лідер, створюючи атмосферу довіри, підтримки та взаємоповаги. Регулярні бесіди, обговорення проблем і досягнення учнів сприяють розвитку емоційної підтримки.

2. Організація спільної діяльності учнів. Спільна діяльність є невід'ємною частиною формування дитячого колективу. Використання групової роботи, спільних проєктів, ігор та навчаль-

но-дослідницької діяльності на користь розвитку комунікативних навичок і взаємодії між учнями, що дозволяє не тільки розвивати навички співпраці, але й формувати почуття відповідальності за спільний результат.

3. Розвиток індивідуальної відповідальності та взаємодопомоги. Кожен учень є унікальною особистістю, і важливо враховувати його індивідуальні особливості. Підтримка ініціативи учнів, розвиток їх лідерських якостей та організація ситуацій, де учні можуть допомагати одне одному, сприяють формуванню колективної культури, що формує у дітей відчуття належності до групи і зміцнює взаємоповагу. Учитель має мотивувати учнів проявляти відповідальність не лише за себе, а й за колектив, що підвищує їхню соціальну зрілість.

4. Співпраця з батьками. Батьки відіграють ключову роль у розвитку колективної культури і їхня участь у шкільних заходах може суттєво підвищити рівень соціальної інтеграції учнів. Організація спільних заходів, таких як родинні свята, екскурсії чи благодійні акції, посилює зміцнення зв'язків між школою та родиною, а також дозволяє дитині відчувати підтримку як з боку батьків, так і з боку однокласників.

5. Використання інтерактивних методів навчання та виховання. Інтерактивні методи навчання сприяють активній взаємодії учнів між собою та вчителем. До таких методів належать рольові ігри, дискусії, обговорення, дебати, групові завдання. Вони не лише заохочують учнів до спілкування, але й допомагають краще зрозуміти і прийняти різні точки зору, що є важливим для формування згуртованого колективу. Крім того, такі методи сприяють розвитку навичок критичного мислення та співпраці.

6. Підтримка активної участі учнів у житті класу та школи. Для того щоб учнівський колектив сформувався як згуртована спільнота, важливо надавати учням можливість брати активну участь у шкільному житті, а саме: участь у шкільних конкурсах, спортивних змаганнях, творчих заходах або благодійних акціях. Такі заходи розвивають у дітей почуття колективної відповідальності, взаємопідтримки та здатності до співпраці.

7. Формування спільних цінностей та правил у класі. Створення чітких, але гнучких правил поведінки, які є зрозумілими для всіх учнів, допоможе створити стабільну і прогнозовану атмосферу в класі. Дисципліна повинна базуватися на взаємній повазі, а учні мають бути залучені до розробки цих правил, що сприяє їхній відповідальності за виконання домовленостей. Важливим є регулярне обговорення колективних цінностей, таких як взаємодопомога, чесність, повага до інших.

8. Розвиток емпатії та емоційного інтелекту. Учитель має підтримувати розвиток емпатії у дітей – здатності зрозуміти почуття та емоції

інших людей. Для цього корисно проводити бесіди на емоційні теми, тренінги на розвиток емоційного інтелекту, а також ситуаційні ігри, де учні можуть поставити себе на місце інших і розв'язувати конфліктні ситуації в ненасильницький спосіб. Що допоможе формувати колектив, де панує взаємоповага і підтримка.

Таким чином, умови формування дитячого колективу – це всі ті обставини, організаційні моменти та методи, які педагог створює і використовує, щоб учні відчували себе частиною колективу, активно співпрацювали та розвивали навички соціалізації. Вчитель у цьому процесі виступає фасилітатором, який забезпечує сприятливі умови для повноцінного розвитку колективу та кожного його учасника.

Висновки і пропозиції. Формування дитячого колективу є важливим аспектом освітнього процесу, особливо в контексті Нової української школи. Колектив не лише сприяє соціалізації учнів, але й відіграє ключову роль у розвитку їхньої особистості, відповідальності, ініціативності та толерантності. Для ефективного створення учнівського колективу вчитель має враховувати низку педагогічних умов, серед яких важливими є створення позитивного морально-психологічного клімату, організація спільної діяльності, розвиток індивідуальної відповідальності та співпраця з батьками. Використання інтерактивних методів навчання та активне залучення учнів до шкільного життя сприяють розвитку соціальних навичок і комунікації. Формування спільних цінностей і правил поведінки в класі допомагає створити дисципліну на основі взаємної поваги. Окрему увагу варто приділяти розвитку емпатії та емоційного інтелекту, що допоможе учням краще розуміти одне одного та вирішувати конфлікти мирним шляхом, формуючи колектив, заснований на підтримці та взаєморозумінні.

Список використаної літератури:

1. Бех І. Д. Міжвікові перетворення і ціннісні градації особистості, що зростає. *Методист*. 2020. № 11(108). С. 64–75.
2. Гриб В. «Колективне виховання» А. С. Макаренка Як один із універсальних методів корекції важковиховуваності учнів різного віку. *Витоки педагогічної майстерності*. 2016. випуск 17. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream>
3. Державний стандарт початкової освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018р. № 87. URL: www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti
4. Калініченко Н. А. Провідні ідеї методики виховання шкільного колективу в педагогіці В.О. Сухомлинського. *Педагогічний альманах*. 2013. вип. 13. С. 22–25.
5. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання. Київ : Вища школа, 2015. 343 с.
6. Кремень В. Г. Освіта і суспільство в парадигмі синергетичного мислення. *Педагогіка і психологія*. № 2. 2012. С.8–12.
7. Кузьмінський, А.І., Омеляненко, В.Л. Підручник. Київ: Знання-Прес, 2003. 418 с.
8. Мойсеюк, Н. Є. Педагогіка: навчальний посібник. 5-е вид., допов. і перероб. Київ, 2007. 656 с.
9. Практикум з педагогіки: навч. посіб. : вид. 2-ге, допов. і переробл. / за заг. ред. О. А. Дубасенюк, А. В. Іванченка. Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2002. 482 с.
10. Сухомлинський В. О. Мудра влада колективу. Київ : Рад. школа, 1981.с. 55–59.
11. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти т. Т. 1 / В. О. Сухомлинський. Київ, 1977. 458 с.

Piskovenko A., Pasichnyk L. Pedagogical conditions for the development of the student collective of the new Ukrainian school

The goal of primary education is the comprehensive development of a child, taking into account his or her talents, abilities, competences and individual characteristics. In the current conditions of reforming Ukrainian education, within the framework of the New Ukrainian School (NUS) concept, the issue of forming a children's team is of particular relevance. The article examines the role of the children's team as a key element of upbringing and socialisation of primary school pupils. It is noted that the team is not only a means of interaction between children, but also an environment where their character is formed, the foundations of responsibility, tolerance and cooperation are laid. At the same time, the risks associated with the possible suppression of individuality in the team are also considered.

The authors analyse various scientific approaches to the role of the team in the development of a child's personality, focusing on the need to maintain a balance between collective goals and individual needs of students. The article highlights the pedagogical conditions that contribute to the formation of a children's team in the NUS. These include the creation of a positive moral and psychological climate, organisation of joint activities of students, development of individual responsibility, and close cooperation with parents. It is emphasised that the effectiveness of these conditions depends on the professionalism of the teacher, who acts as a facilitator of social interactions and a manager of the pedagogical process.

The role of the teacher in creating a favourable environment for the socialisation and self-development of children is revealed. The teacher acts as an organiser and inspirer who helps students build relationships,

develop emotional intelligence, learn to resolve conflicts and cooperate. Particular attention is paid to strategic planning: collecting information about the interaction of children in a team, defining tasks for team development, monitoring their implementation and correcting actions if necessary.

The authors offer a number of practical recommendations for the active participation of children in collective activities. In particular, the developed pedagogical strategies are aimed at forming social skills through group work, developing students' emotional competence, and organising extracurricular activities that promote cohesion. Teamwork in NUS is seen as a complex but extremely important process that requires constant attention from teachers and parents. The conclusions of the article emphasise the importance of integrating the efforts of all participants in the educational process to create a harmonious environment for the development of each child.

Key words: *team, pupils, education, New Ukrainian School, pedagogical conditions, personal development, socialisation.*